

דף שבועי

בס"ד

פרשת מקץ, תשפ"ב, מספר 1447

"לא בחיל ולא בלח כפי אם ברוחי" (זכ' ד:ו) גדי איידלהייט

ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכך
וידעת כי ה' צבאות שלחני אליך. ונחל ה'
את יהודה חלקו על אדמת הקדש ובחר
עוד בירושלם. הס כל בשר מפני ה' כי
נעור ממעון קדשו (ביד-ז).

כבר כאן אפשר לראות דמיון מסוים להפטרת
סוכות (שאף היא מתוך ספר זכריה) העוסקת
בכך שכל הגויים יבואו לבית המקדש. גם
הביטוי "ביום ההוא" מופיע בשתי ההפטרות.
ההפטרה שלנו ממשיכה בתיאור החיזיון של
זכריה:

ויראני את הושע הפהן הגדול עמד לפני
מלאך ה' והשטן עמד על ימינו לשטנו
(זכ' ג:א).

אין אנו יודעים מי הראה את הושע לזכריה,
אולם מתחילת הספר מופיעה דמות המכונה
"המלאך הדבר ב'י", והיא תופיע גם בהמשך
ההפטרה. יש להניח שאותו מלאך הראה
לזכריה גם חיזיון מופלא זה. גם את הושע
הכוהן הגדול איננו מכירים, אך נראה שהוא
עומד למשפט בבית דין של מעלה. הושע עומד
לפני מלאך ה' ולא לפני ה' עצמו, שהוא שופט
כל הארץ. אין לנו מושג על חטאו של הושע.
האם התרשלו הכוהנים במלאכת הקרבת
הקורבנות או בהשלמת בניית המקדש, או
שמדובר על עניין אחר?

ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן
ויגער ה' בך הבחר בירושלם הלוא זה אוד
מצל מאש (שם:ב).

איננו שומעים את טענות השטן, אלא רק את
התשובה. הגערה הראשונה בשטן ברורה, אך
מה משמעות הגערה השנייה? במי גוערים?
האם שוב בשטן? מי הוא זה שבחר בירושלים?
לכאורה, אם נעיין שוב בתחילת ההפטרה (פס'
טז) הרי שה' הוא הבוחר בירושלים, אך אי
אפשר לפרש כאן שה' "גוער בעצמו", ונראה

ב'שבת חנוכה' ובפרשת "בהעלותך" מפטירים
בספר זכריה. ההפטרה שייכת לנבואות שהן
חזיונות של הנביא, ואלו הפטרות קשות יותר
להבנה, שכן המראות הם מראות חידתיים
ולפעמים לא מציאותיים.

שני קשיים עומדים בפנינו בהבנת הפטרה
זו. קודם כול, עלינו לזכור שלהפטרה זו 'שני
כובעים'; אמנם ההקשר המיידני גם לחנוכה וגם
לפרשת "בהעלותך" הוא המנורה המוזכרת
בסופה, אך יהיה עלינו לגלות קשרים עמוקים
יותר. קושי נוסף נובע מכך שההפטרה היא
חלק ממקבץ חזיונות רחב יותר, ואנו קוראים
רק חלק קטן ממנו.

זכריה הוא מנביאי שיבת ציון ותחילת
תקופת בית שני. בתחילת נבואתו הוא מצטווה
להוכיח את העם ולהזכיר להם כי אבותיהם
גלו בגלל חטאיהם, ושאל להם לחזור על
חטאים אלה. ההפטרה מתחילה לאחר כמה
חזיונות של זכריה, שבהם ראה ארבע קרנות,
ארבעה חרשים ואיש עם חבל מידה, ועוד
קודם לכן הדסים ואיש רוכב על סוסים. בתוך
כל המראות האלה, שכל אחד מהם זוכה
לפירושים משלו, זכריה רואה את מלאך ה'
השואל ישירות את ה', עד מתי הוא לא ירחם
על ירושלים. בתגובה, המלאך שומע דברי
ניחומים מה' והוא גם מצווה את זכריה לומר
אותם.

פתיחת ההפטרה היא חלק מאותם דברי
ניחומים:

רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי
בתוכך נאם ה'. ונלוו גוים רבים אל ה'

* גדי איידלהייט הוא איש מחשבים בשירות
הציבורי.

** מאמר זה הוא תקציר של פרק מתוך הספר הפטרה
לעניין – מסע בעקבות הנביאים, שיצא לאחרונה
מאת המחבר בהוצאה עצמית. להערות ותגובות
gadieide@yahoo.com

את מה שראה, או שהחזיון מיועד לזכרה בלבד?

פה אמר ה' צבאות אם בדרך תלך ואם את משמרת תשמר וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמר את חצרי ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה (שם:ז).

יהושע מצטווה ללכת בדרך ה' ולשמור את משמרת ה' ובמיוחד לשמור על עבודת בית ה' וחצרו (בית המקדש). מהם המהלכים ומיהם "העומדים האלה"? נראה שזהו אחד מתפקידיו של הכהן הגדול, המאפשר לו לעלות לעולמות העליונים ולפעול שם. דבר זה אפשרי ביום אחד בלבד בשנה – ביום הכיפורים שבו נכנס הכהן הגדול לבדו להקטיר קטורת בקודש הקודשים, וכן במקרים חריגים במיוחד. אם הכהן הגדול ינהג כראוי, יהיו לו יכולות מופלאות אלו.

שמע נא יהושע הפהן הגדול אתה ורעיד הישבים לפניך כי אנשי מופת המה פי הנני מביא את עבדי צמח (שם:ח).

מיהו "עבדי צמח"? רוב המפרשים אומרים שמדובר בזרובבל, מנהיג העם המוזכר בהמשך ההפטרה. ההמשלה של מנהיג צדיק לצמח מופיעה גם בנביאים אחרים (ראו למשל יר' כג:ה).

כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם ה' צבאות ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אָחַד (שם:ט).

מיהו האבן ומהם העינים? לפי המדרשים, אך גם לפי הפשט, נראה כי מדובר באבן המיועדת לבניין המקדש. כשהמקדש ייבנה יסתיים עוון הארץ, העוון שגרם עשרות שנים קודם לכן להחרבת המקדש ולגלות עם ישראל מארצו. להסבר עניין ה"עינים" יש להכיר מקור נוסף בספר זכריה המדבר על אותה אבן ומרחיב מעט: "כי מי בז ליום קטנות ושמחו וראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה אלה עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ" (ד:י). כעת ניתן להבין כי העינים הן עיני ה' הרואות את מעשי בני האדם, ובמקרה הזה את זרובבל (מפסוקים אלה נוצר הביטוי הלשוני: "להשגיח בשבע עיניים").

ביום ההוא נאם ה' צבאות תקראו איש לרעהו אל תחת גפן ואל תחת תאנה (שם:י).

באותו יום ישוב עם ישראל לחיות במצב האידיאלי של איש תחת גפנו ותחת תאנתו, כפי

להסביר שה' גוער בכל מי שבחר להרע לירושלים, העיר שהיא בחירתו של ה'.

המילים "אוד מצל מאש" יכולות להתייחס ליהושע, לירושלים או לכל דלת העם שעלתה בימי שיבת ציון. אלה הניצולים מאש הגלות והחורבן ששבו לארץ ישראל להקים מחדש את הארץ, את העיר ירושלים ואת בית המקדש. ויהושע היה לבש בגדים צואים ועמד לפני המלאך (שם:ג).

המדרשים אומרים שהבגדים הצואים הם עצמם החטא, ורומזים בכך שיהושע או בנו נשאו נשים נוכריות. יהושע, ככהן גדול, אמור ללבוש בגדי לבן או את הבגדים המיוחדים לכהן הגדול, ואם הוא אינו לובשם, ייתכן שהדבר מצביע על כך שעבודת הכהונה אינה מתבצעת כשורה או שאינו ראוי לכהונה.

ויען ויאמר אל העמדים לפניו לאמר הסיירו הבגדים הצואים מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עונך והלבש אתך מחלצות (שם:ד).

למי מתייחסת המילה "ויען"? הדיבור האחרון היה של ה', אולם בפסוק הקודם נאמר שיהושע עומד לפני המלאך. אנו למדים שלמלאכים יש עצמאות מסוימת ובהתאם לכך רואים עתה גם היררכיה בין המלאכים.

ואמר ושימו צניף טהור על ראשו וישימו הצניף הטהור על ראשו וילבשהו בגדים ומלאך ה' עמד (שם:ה).

המילה "ואמר" היא בגוף ראשון! לכאורה נראה כי הנביא מעז להתערב במה שקורה בעולמות העליונים. ראב"ע מפרש שזכריה אמר אמירה זו בליבו, או קיווה שכך יקרה ומשאלתו נענתה, אולם הוא לא אמר זאת בפיו כדרך ציווי. המלאך (בפס' ד) מצווה להסיר את הבגדים הצואים ולהלביש את הכהן במחלצות. זכריה מתערב ואומר (או מקווה) לשים גם צניף. הצניף הוא המצנפת, אחד מבגדי הכהן הגדול, והחזרתו לראש יהושע מחזירה לו גם את מעמדו ככהן גדול. מלאכים אחרים שמים קודם כל את הצניף על ראשו, ורק אחר כך מלבישים את בגדיו. האם ציווי של זכריה חזק מציווי המלאך? אין לי תשובה לכך, ונראה שגם מלאך ה' עומד, כאילו מחכה לבאות.

"ויעד מלאך ה' ביהושע לאמר" (שם:ו). יש לזכור שמדובר באמצעו של חיזיון. סביר להניח שהאיש יהושע, החי בירושלים, כלל אינו מודע למה שקורה בהיכלות ה', ולכך שמלאך מעיד ומצווה עליו ציוויים. האם זכריה צריך לומר לו

המנורה מוזנת באופן ישיר מענפי הזית, והשמן מגיע לגולה ומשם לצינורות. כך, באופן זה, תהיה גם הנהגתו של זרובבל הנהגה ניסית.

”מי אֵתָה הַר הַגְּדוֹל לִפְנֵי זָרְבָבֶל לְמִשְׁרַח וְהוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הָרְאשִׁי תְּשֹׂאוֹת חֵן חֵן לָהּ” (שם:ז). חלקו הראשון של פסוק זה ברור, אולם למי הוא פונה? מיהו אותו “הר הגדול לפני זרובבל”? אנו יודעים שהיו קשיים מרובים בבניית בית המקדש, אבל לאיזה מהם מתייחס זכריה? על כל פנים, אותו הר גדול יהפוך למישור לפני זרובבל, וזאת כמובן באמצעות אותה רוח ה' שבפסוק הקודם, ולא בכוח ובחיל שלא היו באותה עת לעולי בבל.

חלקו השני של הפסוק מסתורי. מי יוציא את האבן הראשה? ההר הגדול? זרובבל? אבן הראשה היא האבן הממוקמת בראש קשת אבנים. היא זו המחזיקה את כל הקשת במקומה, והוצאת אבן הראשה ממוטטת את כל המבנה. לכן נראה שחלקו השני של הפסוק מדבר דווקא על השלמת בניית המקדש באמצעות אבן הראשה.

הקשר בין הפטרה לחג החנוכה ברור; לא רק בשל בניית בית המקדש והחזרת השכינה לישראל (בתחילת הפטרה) והמנורה הדולקת, שאלו עומדים בעיקרו של חג החנוכה, אלא גם נס הניצחון במלחמה, נס הניצחון של מעטים מול רבים וחלשים מול חזקים. כאמור: “לא בחיל ולא בכוח” כי אם ברוח ה'. כל ענייני חנוכה מקופלים בהפטרה זו, ואין זה מפתיע שדווקא היא נבחרה.

גם בפרשת “בהעלותך”, מלבד תיאור הדלקת המנורה, מופיעות בה שכינת ה' ורוחו המתבטאות בארון הברית הנוסע לפני המחנה הצבאי. הארון מסמל שלמות קיומו של המחנה הצבאי, כוחו של עם ישראל הוא באמונתו.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שהיה בימי שלמה, לאחר בניית בית המקדש הראשון.

מכאן הפטרה עוברת לחזון נוסף, חזון המנורה, המתקשר כאמור גם לפרשת “בהעלותך” וגם לחנוכה: “וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר בֵּי וַיְעִירֵנִי פְּאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲוֹר מִשְׁנֵתוֹ” (ד:א). נראה שזכריה היה במצב דמוי שינה, אבל גם כשהעיר אותו המלאך הוא היה נתון במצב של חזיון, ובוודאי לא במציאות רגילה.

וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אֵתָה רְאָה? וַאֲמַר רְאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כְּלָה וְגִלָּה עַל רֵאשִׁי וְשִׁבְעָה נִרְתְּיָה עָלֶיהָ וְשִׁבְעָה מוֹצְקוֹת לְנֵרוֹת אֲשֶׁר עַל רֵאשִׁי. וְשָׁנִים זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימֵן הַגִּלָּה וְאֶחָד עַל שְׂמֹאלָה (שם:ב-ג).

זכריה רואה את מנורת המקדש ושני עלי זיתים בצידיה, אך פרטי המנורה שונים ממנורת המקדש. למנורה יש “גולה”, ספל עגול על ראשה, וממנו מגיע השמן לקנים, אולם לא בניור אחד, אלא בשבעה צינורות שונים.

”וַאֲעַן וַאֲמַר אֶל הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר בֵּי לֵאמֹר מָה אֵלָה אֲדֹנָי?” (שם:ד). שאלה זו מופיעה פעמים רבות בחזיונות זכריה. כמעט על כל חזיון זכריה שואל מה הוא ראה. בחלק מהחזיונות עצם המראה אינו ברור, ובכולם משמעות המראה אינה ברורה.

”וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר בֵּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יִדְעֶתָ מָה הִמָּה אֵלָה, וַאֲמַר לֹא אֲדֹנָי” (שם:ה). במקרה זה המלאך מתפלא שזכריה אינו יודע. נראה כי זכריה יודע בוודאי שמדובר במנורת המקדש, אולם הוא שואל מהי המשמעות של המנורה, של צורתה המיוחדת ושל שני עלי הזיתים שבצידיה, שהם המקור לשמן המאיר את הנרות. זו אכן שאלה קשה, וגם בחזיונות הקודמים הפירוש אינו ברור.

וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְבַר ה' אֶל זָרְבָבֶל לֵאמֹר לֹא בְחֵיל וְלֹא בְכַח כִּי אִם בְּרוּחִי אָמַר ה' צְבָאוֹת (שם:ו).

למרות שהחזיון הוא של זכריה, יש לו נמען אחר ועל זכריה להעביר אליו את המסר. זרובבל היה ראש הגולה ומנהיג השבים מבבל, והוא זה שקיבל את המינוי מכורש לבנות את בית המקדש. המסר שקיבל מזכריה הפך למטבע לשון: “לא בחיל ולא בכוח”, אך איך הוא קשור דווקא למנורה? ¹ מצודת דוד פירש שלמעשה הנרות דולקים ללא מגע של יד אדם;

1 המשמעות של ענפי הזיתים מופיעה בהמשך ספר זכריה, ואינה כלולה בהפטרה.